

Lublin, 3 lutego 2024 r.

Prof. dr hab. Artur Kuś
Wydział Prawa i Nauk Społecznych
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Recenzja rozprawy doktorskiej

Grzegorz Kazimierz Walkowski, *Polskie prawo celne w latach 1918-1939, aspekt historyczno-prawny w ujęciu dogmatyki prawa*, Rzeszów 2023 (s. 235).

Promotor: prof. dr hab. Wiesław Czyżowicz

Promotor pomocniczy: dr Adam Drozdek

I. Wybór tematu, cele badawcze i teza rozprawy

1. Wybór tematyki rozprawy doktorskiej zasługuje na pozytywną ocenę. W założeniu Autora praca ma stanowić: „(...) studium prawnodogmatyczne z zakresu teorii prawa, w szczególności administracyjnego, traktujące tegoż część tworzącą prawo celne, jako jego gałąź wyodrębnioną na podstawie określonych przesłanek o charakterze przedmiotowo–normatywnym” (Wstęp, s. 9).

Podkreślić trzeba, że dogmatyka prawa zajmuje się analizą i systematyzacją prawa obowiązującego i w związku z nią konstruuje pojęcia prawnicze oraz dokonuje wykładni doktrynalnej w taki sposób, by prawo tworzyło system niesprzeczny, aksjologicznie spójny i pozbawiony luk (zupełność kwalifikacyjna). Tradycyjnie jako zadanie dogmatyki prawniczej określa się „opracowywanie” poszczególnych gałęzi prawa obowiązującego. Twierdzenia dogmatyki prawa mają udzielać odpowiedzi między innymi na pytania walidacyjne (jakie normy obowiązują w danej gałęzi prawa) oraz interpretacyjne - dotyczące wykładni prawa (por. M. Araszkiewicz, *Dogmatyka prawnicza a teoria schematów argumentacyjnych. Zarys kierunku badań*, *Zagadnienia naukoznawstwa* 3(209), 2016, s. 371-383). Zatem „dogmatyka prawa” to dyscyplina zajmująca się analizą, systematyzacją i interpretacją norm obowiązującego prawa na potrzeby praktyki prawniczej. Dogmatyka jako nauka społeczna reinterpretuje swój przedmiot badań w sytuacjach zmieniających się historycznie i społecznie (por. J. Leszczyński, *O niezmienności sposobu uprawiania dogmatyki prawa*, *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. LXXXI, 2010, s. 115–129).

W takim kontekście Autor postrzega właśnie polskie prawo celne okresu międzywojennego, wskazując, że jest to „(...) samodzielna gałąź prawa tworzącą – charakterystyczny dla terenu określanego jako polski obszar celny – system polskiego prawa celnego”. Zabieg taki jest w pełni akceptowalny szczególnie w kontekście swobody naukowej Autora i prowadzonych badań i ich wyników.

Tak skonstruowany obszar badawczy przez Autora jest nowatorski, gdyż jest on ukierunkowany na międzywojenne prawo celne. W ocenie Recenzenta, rozprawa doktorska uzupełnia pewną istotną lukę w polskiej literaturze przedmiotu. Dotychczasowe badania w tym zakresie (tj. dogmatyki prawa) były co prawda prowadzone, ale w nich gałęziach prawa niż prawo celne (por. np. Schmidt-Aßmann Eberhard, *Dogmatyka prawa administracyjnego. Bilans rozwoju, reformy i przyszłych zadań*, Wolters Kluwer 2022; T. Kaczmarek, *Stan polskiej dogmatyki prawa karnego w okresie zmian ustrojowych*, PiP 2007/1/3-19). Tym bardziej zasadne było podjęcie takiego tematu w kontekście międzywojennego prawa celnego, którego eksploracja naukowa nie jest powszechna i w pełni opracowana.

Zasadnie zatem wskazał Autor, że: „(...) dysertację uznać można za programowo leżącą na pograniczu dogmatyki prawa, a więc analizy norm i ich wykładni, a także badań stricte historycznych prawu poświęconych. Przeprowadzone rozważania dotyczą więc zarówno doktryny i teorii prawa jak również odnoszą się do prawa obowiązującego w przeszłości. Rozprawa jest systemowym ujęciem zagadnień celnych i prawa celnego z zakresu prawoznawstwa” (s. 15).

Recenzowana praca dotyczy zatem istotnych zagadnień związanych z teorią prawa celnego postrzeganą z historycznego punktu widzenia polskich regulacji celnych w latach 1918-1939. W związku z tym, sam tytuł rozprawy jest poprawnie sformułowany. Pozwala na precyzyjne określenie zakresu przedmiotowego, podmiotowego, terytorialnego i prawnego pracy.

2. W recenzowanej pracy Autor zasadnie wskazał na podstawowe zadania i cele. Główne zadania pracy to: a) przybliżenie zagadnień teoretycznych towarzyszących prawu celnemu; b) określenie miejsca prawa celnego w systemie polskiego prawa; c) przedstawienie rozwoju polskiego prawa celnego i organów celnych w świetle historycznym i normatywnym; d) uwzględnienie w procesie poznania powszechnie akceptowanych w nauce prawa definicji polskiego prawa celnego; e) omówienie dorobku polskiej doktryny prawa w przedmiocie skarbowości i prawa daninowego (również w zakresie „celnictwa”); f) prezentacja poglądów nauk

ekonomicznych w zakresie polityki celnej międzywojnia. Wskazane zadania zostały w pełni zrealizowane w poszczególnych rozdziałach merytorycznych omawianej dysertacji.

Dysertacja ma również wyznaczone dwa główne cele: a) przeprowadzenie badania zjawiska prawnego istnienia normy prawnej prawa materialnego kształtującej stosunek prawno-celny (prawno-daninowy, podatkowo-celny); b) wykazanie, że w omawianym czasie istniał normatyw polskiego prawa i postępowania celnego (system celny).

W ocenie Recenzenta, zarówno zadania jak i cele pracy zostały poprawnie sformułowane, a co ważniejsze - w pełni zrealizowane. Pozwalają na odczytanie zamierzeń naukowych Autora i ich ocenę w kontekście głównych celów stawianych prawniczym rozprawom doktorskim.

Podkreślić trzeba, że Autor już we Wstępie (s. 21) wskazał również na podstawową tezę pracy, twierdząc, że polskie prawo celne okresu międzywojennego (ze względu na wskazane w rozprawie charakterystyczne cechy) tworzyło osobną gałąź prawa. W związku z tym w omawianym okresie (zdaniem Autora) istniał „system polskiego prawa celnego”. Teza ta jest w dalszym tekście opracowania wykazywana głównie poprzez zastosowanie prawidłowo do niej dobranych metod badawczych.

II. Układ treści

1. Wskazana przez Autora główna teza rozprawy ma odzwierciedlenie w poprawnie sporządzonym układzie treści recenzowanej pracy doktorskiej. Układ pracy jest prawidłowy i logicznie skonstruowany.

Struktura rozprawy obejmuje, oprócz „Wstępu” (wewnętrznie podzielonego) i „Zakończenia”, także 4 dodatkowe rozdziały. Każdy z rozdziałów zakończony jest częścią krótko go podsumowującą, co należy ocenić pozytywnie.

Rozdział 1 zatytułowany został „*Zagadnienia metodologiczne i epistemologiczne*”. Z natury rzeczy, poświęcony został sprawom ogólnym i wyjaśniającym. Opisuje recenzowane przedsięwzięcie badawcze jako pracę o profilu historyczno-prawnym, podejmując przy tej okazji rozważania o pojęciu i zakresie systemowości polskiego prawa celnego. Rozdział zawiera także opis metodologii badań

nad prawem i metodyki wykorzystanej podczas pisania dysertacji. Jest to typowy rozdział wprowadzający w dalszą problematykę rozprawy i wyjaśniający podstawowe zagadnienia.

Rozdział 2 „*Kształtowanie obszaru celnego II RP, jego ochrona oraz administracja*” przedstawia proces formowania granic państwowych odradzającej się Polski, ogólne podejście doktryny prawa do tego zjawiska. Ukazuje także proces kształtowania się polskiego obszaru celnego (w tym ciekawe wnioski odnośnie do specyficznej sytuacji prawno-ustrojowej i celnej Wolnego Miasta Gdańska). W związku z opisem powstawania granic państwowych i celnych, ukazane zostały także polskie państwowe struktury organizacyjne przeznaczone do ich ochrony, a także organizacja organów zobowiązanych do wymiaru i poboru cła oraz dla kontroli prawidłowości tego procesu. Dodatkowo przybliżono istotny problem wytyczenia dróg celnych i przejść granicznych.

Rozdział 3 pt. „*Prawo materialne i postępowanie celne w okresie międzywojnia*” to opis przepisów prawa materialnego i proceduralnego jakie tworzyły gałąź prawa – polskie prawo celne (tj. między innymi taryfa celna, przepisy obejmujące wymiar i pobór cła). Wskazane regulacje miały na celu ustalenie stanu normatywnego gałęzi prawa jaką było ówczesne prawo celne.

Rozdział 4 „*Polskie prawo celne i zagadnienia budżetowe z okresu międzywojnia*” to opis podmiotowości państwa w sferze prawa międzynarodowego. W rozdziale tym wskazano na to, że polskie prawo budżetowe będące elementem przedwojennego prawa finansów publicznych (pod względem rachunkowym obejmujące również prawo celne) zapewniało po 1939 r. bieżące funkcjonowanie Rzeczypospolitej Polskiej. To z kolei stanowiło dodatkowy argument przemawiający o ciągłość trwania Rzeczypospolitej i porządku prawnego, mimo nie obowiązywania niektórych przepisów (w tym z zakresu prawa celnego).

Kończące dysertację „Dodatki” zawierają ciekawe informacje pomocnicze (bibliografia, netografia, dane dotyczące publikatorów przywołanych w treści aktów prawnych). Ukazanie dorobku judykatury daje wgląd w linię orzeczniczą w sprawach celnych. Prezentacja danych statystycznych ukazuje również skalę i ekonomiczne znaczenie ceł w finansowaniu państwa.

2. Można przyjąć, że układ treści rozprawy doktorskiej jest poprawny i zasługuje na pozytywną ocenę. Autor zastosował zatem logiczną metodę dedukcyjną mającą na celu dojście do określonego wniosku na podstawie założonego wcześniej zbioru przesłanek. Istotą takiego podejścia jest przechodzenie we wnioskowaniu od „ogółu do szczegółu”. W „Zakończeniu” zostały przedstawione wnioski szczegółowe płynące z poszczególnych rozdziałów i wnioski o charakterze ogólnym.

III. Metodologia i dobór źródeł

1. W recenzowanej rozprawie prawidłowo zostały wykorzystywane podstawowe metody badawcze powszechnie wykorzystywane w naukach prawnych. Metodologia pracy została szczegółowo opisana w Rozdziale 1 pkt 1.3. W rozprawie wykorzystano metodę:

a) dogmatyczno-prawną (badanie przepisów i norm z wykorzystaniem poglądów prezentowanych w doktrynie – por. rozdział 2 i 3);

b) historyczno-prawną (praktycznie metoda ta miała zastosowanie w całej recenzowanej pracy).

Korzystanie przez Autora ze wskazanych metod badawczych było, z punktu widzenia założonego celu rozprawy, poprawne i w pełni zasadne. O wyborze metod badawczych zdecydowały zdefiniowane cele, zadania i tezy rozprawy doktorskiej, wynikające z podjętego przez Autora problemu naukowego.

2. Dobór źródeł wykorzystanych w rozprawie i ich podział jest zasadniczo prawidłowy. Niezbędne było sięgnięcie przez Autora do literatury przedmiotu z dziedziny nauk prawnych i ekonomicznych. Bibliografia zawiera wykaz najważniejszych pozycji z zakresu prezentowanej problematyki. Generalnie stwierdzić należy, iż dobór źródeł i ich wykorzystanie było właściwe i zasadne dla tego typu prac badawczych. Autor dokonał również prawidłowej selekcji szerokiego materiału badawczego i wybrał, co do zasady, właściwe dla tematu opracowania i źródła. Bibliografia zawiera ich sporą ilość. Składają się na nie między innymi akty prawne, dokumenty i materiały źródłowe oraz monografie, opracowania i artykuły, studia. Zasadnie wskazano również na orzecznictwo.

IV. Uwagi szczegółowe

1. Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, co jest warunkiem uznania jej za pracę doktorską. Ma nowatorski charakter oraz niewątpliwie dotyczy bardzo ważnych zagadnień postrzeganych nie tylko od strony teoretycznej. Może stanowić ważne i dotychczas brakujące w polskiej literaturze przedmiotu opracowanie dla teorii prawa celnego.

2. Praca jest napisana, co do zasady, poprawnym językiem prawniczym. Ze względu jednak na jej teoretyczno-branżowy charakter nie jest to lektura, którą czyta się „łatwo, szybko i przyjemnie”. Elementy teorii prawa i powiązanie ich ze specyfiką prawa celnego nie jest łatwym zagadnieniem do prezentacji jak i do zrozumienia przez Czytelnika. W większości opracowania Autor umiejętnie łączy elementy z teorii prawa w kontekście historycznych uwarunkowań prawa celnego. Niewątpliwą zaletą pracy jest poruszanie przez Autora w rozprawie pewnych wątków szczegółowych do tej pory opracowanych w sposób „szczętkowy”. Autor w sposób precyzyjny wyłącza również niektóre wątki szczegółowe wskazując np. że: „(...) w dysertacji nie jest omawiany normatyw postępowania celnego jakie obowiązywało na terenie II RP po ataku Rzeszy Niemieckiej na Polskę, z uwagi na okoliczność, że w istocie przepisy z tego okresu jedynie ograniczały uprawnienia przewidziane ustawą z roku 1933” (por. s. 177). Taki zabieg świadczy również o znajomości omawianej problematyki oraz o prawidłowo przyjętej tezie związanej z „ciągłością” regulacji celnych RP. Zasadnie bowiem Autor wskazał, że: „(...) w okresie pomiędzy 17 września 1939 r. a datą uchwalenia w dniu 21/22 lipca 1944 r. w Moskwie tzw. Manifestu PKWN, Państwo Polskie zachowało ciągłość w zakresie rozmaitych prerogatyw tworzących pojęcie państwowości w sferze ówczesnego prawa narodów, w tym prawa traktatowego. To podejście dotyczyło także prawa celnego, które – w pewnym sensie niezakłócenie – obowiązywało także po formalnej dwuetapowej kapitulacji władz wojskowych Rzeszy Niemieckiej, a przed zawarciem Umowy poczdamskiej. Możliwość stosowania polskiego prawa międzywojennego w okresie PRL (czyli przede wszystkim od roku 1949), jawnie świadczy zarówno o wysokim poziomie legislacyjnym regulacji przedwojennej, a pośrednio, o powolnych w sferze celnictwa przemianach jakie następowały w Polsce po roku 1944” (s. 191).

3. Pośród wielu zalet, praca posiada pewne uchybienia. Jest to zupełnie oczywiste, gdyż nie istnieją „w przyrodzie” prace doktorskie bez żadnych uchybień

formalnych czy też merytorycznych. Tym bardziej, że są to „uchybieńia” subiektywnie dostrzeżone przez recenzenta. Wskazane poniżej uchybieńia w żadnym stopniu nie umniejszają jednak pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej. Podstawowe mankamenty pracy, można przedstawić w następujący sposób:

a) praca zawiera zbyt długie opisy, które dopiero w końcowej ich fazie nawiązują do istoty pracy (tezy) i prezentowanych zasadniczych problemów badawczych; zaburzona została także proporcja i relacje „Wstępu” i „Rozdziału 1” w kontekście „Zakończenia”, które zupełnie niepotrzebnie omawia po raz kolejny te same elementy, jak już omówione we Wstępie (por. Omówienie zawartości poszczególnych rozdziałów – s. 193);

b) ułatwieniem czytelności pracy byłoby wyraźne rozgraniczenie merytoryczne i formalne „tekstu głównego” i przypisów dolnych; pewne fragmenty pracy zawarte w tekście głównym mogły być (dla większej przejrzystości rozprawy) umieszczone w przypisach dolnych (np. wymienione publikacje w Wstępie, s. 11; podawanie Dz.U. RP w tekście głównym zamiast w przypisach dolnych, s. 85 i wiele innych niepotrzebnych w tekście głównym informacji o trzeciorzędym znaczeniu);

c) błędne używanie w pracy słowa „zapis” jako synonimu „postanowienia”, „regulacji” (np. s. 39, 105; 109, „zapis” to w istocie instytucja prawa spadkowego lub zwrot ten może być używany w kontekście np. „zapisu wideo” - ale nie w kontekście postanowienia ustawy, rozporządzenia); zwracają uwagę zawarte w rozprawie zbyt długie zdania, które znacznie utrudniają zrozumienie intencji Autora tekstu (por. s. 208 końcowy akapit - jedno zdanie składające się z 12 linijek tekstu...);

d) błędne rozumienie „metody porównawczej – komparatystycznej” jako możliwej do zastosowania „(...) w ramach jednego porządku prawa krajowego, na przykład poprzez analizę rozwiązań prawnych obecnych w różnych dziedzinach prawa krajowego lub w różnych gałęziach, czy wreszcie jako porównanie ogólnie bądź szczegółowo pojmowanych instytucji prawnych funkcjonujących w trakcie obowiązywania zmieniającego się prawa krajowego” (s. 28); generalnie rzecz ujmując, komparatystyka prawnicza to badanie prawno-porównawcze, w których studiuje się podobieństwa i odmienności prawa poszczególnych państw a nie prawa tego samego porządku prawnego (np. prawa polskiego); komparatystyka prawnicza może obejmować sam opis i analizę obcego porządku prawnego, nawet jeżeli nie porównuje się go bezpośrednio z innym porządkiem prawnym; taka metoda (ze

względu na charakter pracy) nie została w pracy zastosowana (wbrew twierdzeniom Autora).

V. Konkluzja

1. Rozprawa doktorska mgr Grzegorza Kazimierza Walkowskiego zatytułowana: „*Polskie prawo celne w latach 1918-1939, aspekt historyczno-prawny w ujęciu dogmatyki prawa*”, spełnia podstawowe wymagania stawiane pracom doktorskim wynikające między innymi z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742). Stanowi oryginalne (autorskie) rozwiązanie ważnego problemu naukowego, traktując międzywojenne polskie prawo celne jako wyodrębnioną gałąź prawa. Analiza pracy skłania do konkluzji, że Autor wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie szeroko pojętego prawa administracyjnego i finansowego (a w szczególności prawa celnego) i posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

2. W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i rekomenduję dopuszczenie mgr Grzegorza Kazimierza Walkowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Artur Kuś

